

Arbetsolyckor i byggnadsindustrin

Hans Fredin

Peter Gerdman

Jan Thorson

I denna artikel redovisas resultatet av en undersökning av olyckor i arbetet i byggnadsbranschen 1967. Undersökningen genomfördes fyra år efteråt. Olyckornas händelseförlopp och orsaker, de skadades socio-ekonomiska förhållanden och deras hälsotillstånd vid undersökningstillfället studerades.

Hans Fredin är socialassistent vid barnavårdsnämnden i Stockholm. Peter Gerdman är kurator vid socialmedicinska kliniken, Karolinska sjukhuset, där Jan Thorson är underläkare.

Bakgrund

Olyckor i arbetet skördar i Sverige hundratals offer årligen medan tusentals arbetare blir invalider för livet. En av de svårast belastade näringsgrenarna är byggnadsbranschen, inom villken årligen cirka 330 arbetare blir invalider och 50—80 dödas.

De höga invalid- och dödstaten ledde vårt intresse till branschens yrkesskador, och vi har utfört en studie av olyckor, som hände 1967 och ledde till invaliditet eller döden i byggnadsbranschen, sammanlagt cirka 400 fall. Vårt fältnarbete påbörjades i maj 1971 och avslutades i november samma år. Data inhämtades ur skadeakter hos berörda försäkringsbolag samt genom intervjuer med de skadade. Dödsfallen studerades genom polisrapporter. Vi analyserade olyckornas händelseförlopp och orsaker, de skadades socio-ekonomiska förhållanden samt deras hälsotillstånd vid undersökningstillfället.

Orsaksanalys

När man åsyftar preventiva åtgärder mot olyckor är analysen av olycksorsaken viktig. Härvid måste analysens ändamål bestämmas och informationen insamlas källkritiskt. Det sista nämns eftersom

riksförsäkringsverkets statistik endast bygger på arbetsgivarnas uppgifter.

I yrkesskadestatistiken redovisas arbetsolyckornas fördelning på femton s k "huvudorsaker". Arbetsgivaren har här tagit ställning till ett av femton standardiserade orsaksalternativ, och dessa noteringar utgör underlag för yrkesskadestatistiken. Enligt denna var de vanligaste olycksorsakerna 1967 "fall till lägre nivå", "fall å befintlig nivå" samt "fallande föremål och ras".

När de invaliderade arbetarna i vårt material fick ta ställning till de femton huvudorsakerna, visade det sig att samstämmigheten med arbetsgivarna var tillfredsställande. På en *fri* fråga om olyckans orsak fick vi däremot fram en helt annorlunda och intressantare orsaksinformation: Var femte arbetare ansåg att olyckan orsakats av defekt säkerhetssystem eller att sådant helt saknats. Ytterligare en femtedel ansåg att defekter i annan materiel eller på annat sätt olämpliga arbetsförhållanden var orsaken till olyckan.

Orsaksanalytikerns källa och referensram be-

Var femte arbetare ansåg att olyckan orsakats av defekt säkerhetssystem eller att sådant helt saknats.

Av de invalidiserade arbetarna i vår studie var betydligt fler negativa än positiva till ackordslön.

stämmer alltså resultatet av analysen. Källkritik och jämförelser av källor är väsentliga, ty olika värderingar eller intressen hos de inblandade parterna påverkar resultatet. Det är knappast intressant om en olyckas orsak är "fall till lägre nivå"; intressantare från preventiv synpunkt är att veta om bristfälliga skyddsräcken eller påfrestande jäkt förekom som "riskfaktorer".

Attityder till ackordslön

I olika sammanhang har ackordslönesystemet diskuterats. Inom många yrkesområden är arbetarna negativa till denna löneform. Byggnadsarbetarna skall enligt sin fackförening utgöra ett undantag till denna negativa inställning.

Av de invalidiserade arbetarna i vår studie var emellertid betydligt fler negativa än positiva till ackordslön. Många pekade på den stress som blir följden av lönesystemet och därav följande chanstagning och stora olycksrisker. En vetenskaplig undersökning av arbetarnas attityder till olika lönesystem verkar vara väl motiverad. Om nu invalidernas åsikter skiljer sig från de friskas, kan lämpligen denna skillnad bilda utgångspunkt för diskussion. Det kan hävdas att det är grymt, att en majoritet kan kräva ett lönesystem, vilket nackdelar kan drabba en minoritets hälsa.

Juridiska aspekter

Den lag, som skall reglera säkerheten på arbetsplatserna är arbetarskyddslagen. Angående de 74 dödsfall, som ingick i materialet, hade denna lag aktualiserats i tre fall, varav inget ledde till fällande dom. I ett av dessa frikändes arbetsgivaren trots att åklagaren medgivit att brott förelåg mot lagen. Han yttrade "att skyddsräcke visserligen saknades, men att arbetsgivaren med fog kunde

Verklig säkerhet, dvs minskat antal olyckor och mindre humanitära förluster, kostar pengar.

räkna med att den döde inte skulle arbeta på ett riskfyllt sätt eftersom han var en yrkesskicklig arbetare". Enligt vår åsikt förelåg i minst 18 av dessa 74 fall klara brott mot arbetarskyddslagen.

Ett exempel: Vid ett skorstensbygge hade man ordnat en provisorisk hiss inuti skorstenen. Manöverknappen var felaktigt placerad så att man måste stå rakt under hängande last för att köra hissen. Startknappen var dessutom defekt, så att man var tvungen att hela tiden hålla knappen intryckt under tiden spelet användes. Vid detta tillfälle lossnade lasten och en arbetare dödades, då han inte kunde komma ut ur skorstenen. Olyckan föranledde ingen rättslig åtgärd.

Flera liknande exempel skulle kunna ges på vad som kan förekomma ostraffat i arbetslivet. Här är det viktigt att förefintliga lagar efterlevs och att överträdelser verkligen beivras och i fall lagarna är oklara, att de förses med praktiska råd och anvisningar.

Arbetarskyddets målsättning

Finns det någon målsättning för arbetarskyddet? De största arbetsgivarförbunden inom byggnadsindustrin har publicerat en programskrift, "arbetarskydd i samverkan"*, som representerar den dominerande arbetarskyddsideologin inom området. Där konstateras att ingen förbättring avseende antalet olycksfall skett under de sista femton åren. Samtidigt hävdas att "man under årens lopp vidtagit åtgärder för att skapa sunda arbetsförhållanden och att påtagligt goda resultat uppnått". Man undrar vilken målsättning som är förenlig med dessa båda påståenden.

Enligt "arbetarskydd i samverkan" är målsättningen med arbetarskyddet kortfattat att anpassa människa till maskin och vice versa "för att uppnå en optimal arbetsprestation". Det sägs vi-

Enligt vår åsikt förelåg i minst 18 av dessa 74 fall klara brott mot arbetarskyddslagen.

*) Utg på Byggeförlaget 1969.

*Avgörande för viljan att vidtaga åtgärder inom
arbetarskyddets område, är upplevelsen av
problemets storleksordning.*

dare att "arbetarskyddet är ett av medlen att öka produktiviteten och att arbetarskyddet medför självklara humanitära och sociala fördelar för arbetarna". Vår åsikt är att de båda sista påståendena är oförenliga. Verklighet, d v s minskat antal olyckor och mindre humanitära förluster, kostar pengar. I den aktuella skriftens sammanfattning slås fast "att arbetarskydd är en fråga om utbildning, men att detta är en fråga på så lång sikt, att vi strängt taget aldrig kan bli färdigutbildade". Detta låter ju hopplöst, och man måste nog tyvärr instämma. Med det inskränkta synsätt, som avslöjas i "arbetarskydd i samverkan" kommer vi aldrig någonstans. Att bestämma en verklig målsättning för arbetarskyddet, där förebyggande av olyckor inte bara är ett problem inom teknik eller information eller är ett medel att öka sin vinst, är en angelägen uppgift. Målsättningen måste vara byggd på allsidighet, så att organisatoriska, fackliga, juridiska, ekonomisk-politiska och forskningspolitiska förhållanden av betydelse beaktas. Dessutom krävs kontroll så att inte uppnådda säkerhetsvinster medför krav på ökad produktivitet och ökad arbetstakt, med kanske oförändrade olyckstal som följd.

Problemets storleksordning

Avgörande för viljan att vidtaga åtgärder inom arbetarskyddets område, är upplevelsen av problemets storleksordning. Statistikens siffror över dödade och invalidiserade är skrämmande nog. Men för att få en mer detaljrik översikt över de humanitära förlusternas karaktär och omfattning, är det nödvändigt att låta de drabbade komma till tals.

De 320 invalider, som vi frågat, hade konsumerat 43 års slutna sjukvård. Hälften hade blivit helt eller delvis utslagna från arbetsmarknaden och mer än hälften hade fått sin ekonomi spolierad. Ungefär var tredje arbetare hade på något sätt

fått vidkännas inskränkningar i familje- eller fritidsliv på grund av sin skada, medan lika många ansett sig fått psykiska besvär.

De humanitära förlusterna är kostnader, som inte kan värderas i pengar, och därför fästs vanligen inget avseende vid dem. Den humanitära kostnaden betalas endast av de drabbade, och accepteras därför villigt av oss andra. En djupare kunskap och förståelse för dessa förluster i relation till upplevelsen av de stora bristerna inom det olyckspreventiva arbetet, borde stimulera till kraftfulla och kontrollerbara insatser på arbetarskyddets område.

Begär vår rekvisitionslista för enklare beställning av individuella recept- och kvittoblanketter. Ni får snabb leverans och förstklassigt arbete.

fotoprint TRYCKERIAKTIEBOLAGET FOTOPRINT
Kungsbacka Telefon 0300/110 00 -1 -2

Leverantör av trycksaker till bl. a. landsting, sjukhus och privatpraktiserande läkare.